

HISTÒRIA I MEMÒRIA

DR. JOSEP M. SOLÉ SABATÉ
(Universitat Autònoma de Barcelona)

El concepte de Memòria Històrica és indiscutible que ha agafat un sentit per si mateix. És usat a tort i a dret, sembla que tothom sàpiguí el que vol dir, això és, no oblit del passat, no amagar res de l'ocorregut ahir. I en certa forma és així. L'oblit que, encara que això pugui semblar paradoxal, forma part de la memòria humana, ara però ja no és acceptat quan es refereix a elements col·lectius del passat.

En resum, és l'èxit massiu arreu del món d'un concepte recent, de pocs anys de vida, i pel que sembla d'ara en endavant inevitable per part dels historiadors per explicar el fets del passat i interpretar-los. Té un punt de moda, fet també indiscutible, i hom coneix que les modes passen, però pel camí deixen uns actius que, a mi em sembla, cal aprofitar.

A l'Estat espanyol el tema ha vingut en tractar el tema de la Transició de la Dictadura a la Democràcia a la segona meitat de la dècada del 70 del segle XX. Uns han dit que era un pacte de silenci sobre el passat immediat a l'època dels fets, altres han afirmat que era l'oblit de la memòria, i els de més enllà, més contundents, ho han denunciat com l'assassinat de la memòria. Un interessat silenci per esborrar tota mena de llum dels anys 30 ençà.

La raó al meu entendre està en afirmar que per debilitat mútua de franquistes i anti-franquistes, hom va acceptar

que aleshores era millor oblidar-se del passat. Operació que possibilitava obviar actituds, comportaments i responsabilitats d'uns i altres.

Responsabilitats a partir de quan i de qui? I és precisament en aquest punt on crec que hi ha el veritable nus per desfer i per poder avançar vers el coneixement del passat.

Demandar o exigir responsabilitats individuals en el nostre cas històric avui en dia no té cap sentit. Tots els veritables responsables dels fets succeïts fa més o menys 70 anys ja no hi són i si per raons de longevitat en alguns casos són vius, en molts pocs tenen un paper actiu en responsabilitats polítiques. Fins i tot, és una opinió personal que esmento per compromís propi intel·lectual, crec més profund, crític, valent, honest i catàrtic exigir responsabilitats ideològiques i morals als idearis o les ideologies que feren possible tal conculcació de drets de gentes i manca absoluta de respecte als més elementals drets humans i a la vida de les persones.

Sobre aquest primer punt de les responsabilitats sí, però, vull esmentar el grau de valentia i coratge vers el passat que han tingut les societats de Guatemala, amb 36 anys; de guerra civil, o l'Argentina, Xile o Sud-Àfrica per curar les ferides del passat. Encarant responsabilitats individuals, o fent recerca dels culpables per esborrar de la consciència col·lectiva l'ombra de l'oblit còmplice, o acceptant de forma pública i voluntària la participació en els fets que van destruir milers de vides o conculcar-ne els seus drets més elementals.

És veritat, i mira que ha costat acceptar-ho a certs sectors intel·lectuals i autoanomenats cultes del pensament espanyol, i algun de català, el que el poble normal i corrent sabia per haver-ho viscut, sectors lligats a plantejaments anti-franquistes que no volien veure i mirar el que hom reconeixia, que a Espanya hi havia hagut una guerra civil,

oberta i manifesta. Un país dividit entre dos opcions on en cada una hi va haver masses de població, encara que la raó històrica, legítima i legal fos al costat de la República i els rebels que acabarien triomfant per la victòria militar sorgissin d'un cop d'Estat, també militar, fracassat.

Responsabilitats de tothom ja que a partir del 18 de juliol de 1936 hi va haver qui va ser perseguit o mort, perjudicat, violentat, robat o castigat, en raó de la seva forma de ser o pensar. De dretes i esquerres, religions o laic, creient, ateu o agnòstic, treballador o empresari, pagès, jornaler o professional, home o dona, ric o pobre. Un dels esculls greus a superar, era, i és, acceptar, que la legitimitat republicana en molts casos fou superada per l'acció revolucionària de sectors amplis de la societat i que en el bàndol rebel la conculcació dels drets més elementals era consubstancial amb la revolta militar i la seva voluntat de consolidació com a Règim polític.

El cas de la Justícia espanyola és paradigmàtica del doble raser que usa per jutjar el passat. Ho fa aplicant la legislació estatal vigent i la internacional més oberta, laxa i poc concreta en denunciar els règims genocides o els delictes de persecució i criminalitat política. El cas més evident és el del jutge Garzón, qui es va presentar com una mena d'heroi romàntic de la condemna del dictadors de l'immediat ahir, cas de la detenció i reclamació a la justícia internacional del dictador xilè Augusto Pinochet o bé de presumptes assassins argentins contra persones determinades i concretes. Ara bé, ni se li va ocórrer que al mateix edifici en què ell actua i treballa, la dita Audiència Nacional, –d'origen gens democràtic i difícil d'entendre en l'actual composició d'Espanya com Estat–, tenia més que motius per exigir una revisió del passat davant crims de tota mena comesos a Espanya durant el Règim franquista.

La memòria històrica s'enriqueix amb un ventall calidoscòpic d'aportacions individuals, totes juntes són una eina excel·lent que ajuda l'historiador i la societat per saber més del passat. De forma individual és més lleugera, imprecisa i susceptible de ser poc útil i veraç, com mostres recents de falsedats notòries han demostrat. Sí que tenen un gran efecte, no permeten la banalització del mal.

La memòria històrica mereix més planes de discussió, més espais de controvèrsia, més reflexió. Fins ara ha aconseguit exigir i demanar el restabliment de la memòria total, no acceptar la idea de desgreuge parcial. Fa poc Agustí Colomines i Joan Villarroja escribien que allò que dona sentit als lligams comunitaris no són les estructures, sinó la necessitat d'un imaginari col·lectiu que es percep d'una manera o d'una altra segons la cronologia, la posició que cada grup ocupa i el llegat que cada conjuntura reclama. La memòria és plural. Aquesta innegable pluralitat, que només es pot negar des del sectarisme dogmàtic i excloent, significa que hi haurà pluralitat de vivències. No ens ha d'estranyar doncs el gran pes que la memòria històrica ha adquirit en aquests darrers anys.

Cal tenir, seguir, fer, una "Política de la Memòria", però res de fer un "Institut de la memòria", un nucli dur de pensament que analitzi els fets del passat amb els paràmetres polítics de l'avui. Això no seria fer història, sinó endegar de nou un procés que, ara a l'inrevés, en no haver-hi pluralitat de memòries faria com el franquisme, una història oficial. Una visió esbiaixada del passat de forma unidireccional.

Els fets en història són uns, la interpretació és lliure i múltiple. I no solament això: pretendre, com fa el revisionisme històric espanyol o des de sectors de pensament falsament dit plural i pluripartidista, donar una sola visió de la memòria, és totalitarisme.